

FELSEFE DÜNYASI

2009/1 Sayı: 49 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof.Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof.Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Prof. Dr. Veli URHAN
Doç. Dr. İsmail KÖZ
Yrd. Doç.Dr. Levent BAYRAKTAR

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S
INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K 21 Yenışehir/Ankara
Tel & Fax: 0 312 231 54 40

Fiyatı: 15 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No:11 Y.Mahalle/ANKARA
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

DENEYİM OLARAK YAPISÖKÜM VE ETİK-EĞİTİMSEL SONUÇLARI**

Çetin Balanuye*

I

Giriş

Derrida'cı yapısökümden açık-seçik bir etik ya da politik yönlendirme türetmek olanaksız değilse de güçtür. Bu yalnızca Derrida'nın çağımızın en karmaşık düşünürlerinden biri olmasından ötürü değil, yapısöküm düşüncesi fikrinin bizzatıhi kendisinin, Faydacı ya da Kant'çı okullardan bir ölçüde alışık olduğumuz türden bir etik-ahlaki ilkeselliğe elverişli olmayışından ötürüdür. Buna karşın, bu durum yapısöküm düşüncesinin etik-politik ve pedagojik pek çok etkisinin açığa çıkarılabileceği farklı tür bir okuma olanağını ortadan kaldırmaz. Bu türden olanaklı okumalardan biri, bu yazıda tartışmayı amaçladığım gibi, yapısökümün, metinlerle özel bir ilişki kurma biçiminde deneyimlenebileceği ve böylece metindeki baskın seslerin etkisini azaltmayı başarabileceği yönündedir. Bu, benim deyimimle, "yapısökümün iktidar zayıflatıcı etkisi", yapısökümcü okuma deneyimiyle ya da bir deneyim olarak yapısökümcü okumayla birlikte gelir. Böyle anlaşıldığında, yapısökümün etik vaatleri açıklık kazanır. Çünkü, Derrida'ya göre "... yazmak öznelerarası şiddetin ufku dışında düşünülemez..." Yapısöküm bu bağlamda, okura metinde şiddetin nasıl kurulduğunu görmek konusunda yardım ederken, diğer yandan metnin "öteki(ler)"i ile iletişim kurmasına izin veren, hem kişinin kendisini koruyan hem de etik olmayı başaran bir okuma biçimidir.

Böylece bu yazıda üç şey göstermeye çalışacağım: Öncelikle, etik bağlamda yapısökümü anlamının en iyi yolunun onu, bir yöntem ya da teknikten ziyade bir "deneyim" olarak görmek olduğunu savunacağım. İkinci olarak, bu deneyimin, yeterli bir biçimde başarılı olduğunda iktidar zayıflatıcı etkiler yaratabileceğini ve sonuçta, şiddetin her zaman iş başında olduğu metinlerle etik bir hesaplaşmayı gerçekleştiren yapısökümün, eğitim açısından önemli anlamlar barındırdığını savunacağım.

II

Yapısöküm ve deneyim

There is no point in recalling once more that deconstruction, if there is such a thing, is not a critique and even less so a methodologically run, theoretical or speculative

** Bu makalenin İngilizce orijinali, Oxford Uluslararası Eğitim Felsefesi Kongresinde (2003) sunulmuş, Türkçe çevirisi Ayşegül Baran tarafından yapılmıştır.

* Yrd. Doç. Dr. / Akdeniz Üniversitesi Felsefe Bölümü / balanuye@akdeniz.edu.tr

operation, but that if there is such a thing, it takes place – as I have said too often, and yet once again in psyche, to dare repeat it again – as the experience of the impossible.¹

Derrida her ne kadar “yapısöküm bir metoddur” ya da “... bir tekniktir” gibi etiketlere karşı dursa da felsefe literatüründe yapısökümü özellikle felsefi çalışmalara uygulanan bir yöntemsel beceri gibi görmek oldukça yaygın bir eğilimdir. Bu şekilde anlaşıldığı zaman, yapısöküm zamanla öğrenilebilen ve uzmanlaşılabilen bir yeteneğe dönüşür. Bu tür kullanımlara karşı bir parça aşısız olmasına rağmen yapısökümü böyle bir yön-teme indirgemek onun “etik-deneyimsel” yapısını görmezden gelmek olacaktır. Derrida şöyle der:

Yapısöküm olarak tanımladığım şey kurallar, prosedürler, teknikler yaratabilir, ama sonuçta bir yöntem ya da bilimsel bir eleştiri değildir, çünkü yöntem başka bağlamlar içinde de geçerli olabilecek bir tür soru sorma ya da yorumlama tekniğidir, idiomatik karakterleri dikkate almaz. Yapısöküm bir teknik değildir. Yöntem kavramının içinde oluşacağı metinlerle, tekil durumlarla, bu tekil durumların sahipleriyle ve bütün bir felsefe tarihi ile ilgilenir.²

Yapısökümün kendisinin ne olduğunu kavramanın güçlüğüne rağmen metinlerle *yapısökümcü bir ilişki deneyimi* düşünülebilir ve bu düşünce daha ileri bazı olanaklara pencere açar. Kendisiyle yapılan bir röportajda yapısökümün normatif bir içerik taşıyıp taşımadığı sorusu üstüne Derrida’nın vurguladığı gibi, biz de “*deneyimden* bahsetmeyi tercih etmeli”yiz. Bu sözcük (deneyim) “... geçiş, yolculuk, sınama anlamlarının hepsini bir arada barındırır, aynı anda hem *birleştirilmiş* (kültür, okuma, yorumlama, çalışma, genellemeler, kurallar ve kavramlar) hem *bireyseldir*-dolaysız olanı kastetmiyorum.” Derridacı ünlü deyiş “metin dışında hiçbir şey yok”, baştan beri ve her zaman metnin içinde, *orada* olan konusunda bir farkındalık çağrısı olarak anlaşıldığında daha da güçlenir.

Ancak, bu tür bir farkındalığı kazanmak yalnızca okuma eylemine bağlanamaz. Johnson’un *Dissemination*’ın önsözünde yazdığı gibi, Derrida’nın öncelikle bir okuyucu olduğu doğrudur; okuma eyleminin doğası üstüne durmadan düşünen ve onu dönüştüren bir okuyucu.³ “Bir deneyim olarak yapısöküm”ün, üstüne kafa yorulmuş bir okuma gerektirdiği de doğrudur. Bütün bunlar yine de, üstünde düşülmüş olsun olmasın okumanın, her ne kadar her zaman “bir deneyim olarak yapısöküm”ün zorunlu koşulu olmuşa da, “deneyim” için yeterli koşulu oluşturduğu anlamına gelmez.

Şüphesiz, “okuma”, “deneyim” deneyimlenecekse gerekli bir koşul olarak gerçekleşmelidir. Derridacı anlamda –ya da Derridacı bir içgörüden sonra demek daha uygun olabilir- okuma, öncelikle, farklı bağlamlarda ve farklı amaçlardaki farklı metinlerin

¹ Jacques Derrida, “A Certain ‘Madness’ Must Watch Over Thinking”, *Educational Theory* / Summer 1995 / Volume 45 / Number 3. s. 96

² A.g.e. s. 70

³ Johnson, B. in Derrida (1981) *Dissemination*, The University of Chicago Press: Chicago 1981

yanyanalığıdır. Bu okuma biçimi, sözde felsefi analiz denilen okuma biçiminin bittiği yerde başlar. Derrida öncesi felsefe ve yöntemleri “okuma”dan, metni açıklığa kavuşturma, asıl anlamını ortaya çıkarma ve metindeki belirsizlikleri sona erdirmeye gibi işlevleri yerine getirmesini bekliyorlardı. Diğer yandan Derrida’yla birlikte okuma hiçbir anlamda birleştirici olamaz. Metnin taşıdığı düşünülen tezleri, argümanları ya da mesajları parçalarına ayırarak bozar. Özellikle eğitilmiş bir okuyucu gerektirmez. Belki okuyucuyla ilgisi bile yoktur. Bu Derrida’nın “kavram-olmayan” ya da “différance” olarak tanımladığı işaretlerin ve yazmanın daha genel bir sorununa (ya da vaadine) işaret eder. Derrida’ya geçmeden önce, fark üstüne Moran’dan alıntı yapmakta yarar var:

Bütün işaretler, kendilerinden uzağı göstererek anlamın ertelenmesine yararken, aynı anda anlamın orda bulunduğu illüzyonunu yaratırlar. İşaret, olmayanın yerine geçer ve yokluğunda varlığını temsil eder.⁴

Derrida’nın “önsöz”ün “geçmişe yönelik” doğası ve aynı anda “hazırlayıcı” işlevi konusundaki ısrarı fark düşüncesiyle bağlantılandırılabilir. Spivak’ın *Of Grammatology*’nin önsözünde yazdığı gibi, bu, “difference”ın nasıl yaratıldığı, metnin içinde “yerinden edilen”in ne olduğu ve *différance* eyleminin bizzat kendisi bu yolla görünür olduğu için önemlidir. “Önsöz” başka bir şeyden “ön” ya da “önce” olan bir şeyin ismidir, ancak aynı zamanda o başka şeyin içinde ya da ondan dolayı kurulur. Spivak’a göre, Derrida’nın önsözleri ele alış biçimi, Hegel’in “aşinalık” tartışmasına benzer: “‘Aşına olarak bilinen’, yalnızca ‘aşına’ olduğu için yeterince bilinemeyendir.”⁵

Spivak’a göre, “... dünyaya, bilince ve dile dair belirli bir bakış açısı doğru olarak kabul edilmiştir ve eğer bu görüşün en önemsiz noktaları sınıranırsa, oldukça farklı bir resim (aynı zamanda resim olmayan) ortaya çıkar.”⁶ Bu cümle, Derrida’nın bize hatırlattığını bir anlamda özetler: Konuşmanın farklı anlamları, çizimsel yapılar olarak bile hiç bir zaman sabit ve durağan olmamalarına rağmen yalnızca “yazı”da erişilebilir olur. Derrida, bu türden dil anlayışını, dilin, bağımsız anlamlı parçaların bir koleksiyonundan ziyade bir farklar sistemi olduğuna işaret eden Saussure’ünküyle ilişkilendirir.⁷ Dil kendini nesnelerin etiketlerini toplayarak oluşturmaz. Daha çok “mesafeler” ve “farklar” temelinde işler ve “var olan” yerine “var olmayan” tarafından şekillenir. Louis Althusser, Spinoza’nın felsefesi hakkında “kendi zamanı için o kadar dehşet verici” olduğu için ancak felsefi baskılanmaya neden olabildiğini söylerken şüphesiz haklıydı. Ama bu felsefenin bugün yol açtığı korku, o zaman yol açtığı korkuyla aynı mıdır? Kelimenin tam anlamıyla varlıkları deneyimlenebilen metin parçaları aynı derecede tehlikeli midir? Yanıt muhtemelen hayır olacaktır.

⁴ Moran, D, *Introduction to Phenomenology*, London 2000, s. 466

⁵ Jacques Derrida, “*Of Grammatology*”, Trans. G. Spivak, Baltimore 1976, s. xiii.

⁶ A.g.e

⁷ Johnson, B. in Derrida (1981) *Dissemination*, The University of Chicago Press: Chicago 1981, s. ix

Böyle bir dil anlayışı hem “farklılaşmak” hem “ertelemek” anlamlarında “différance” farkındalığını beraberinde getirir. Derrida’nın bütün bir Batı metafiziğini çok sayıda “différance” durumunun açılımı olarak okuma girişiminin temeli de bu dil anlayışında yatar. “Önsöz”, “konuşma” ya da “doğrudanlık” gibi “tanıdık” ve dolayısıyla baskın kavramsallaştırmalar kendi “ötekiler”i ile öyle bir uzlaşım girerler ki “ötekiler” karşıtlık oluşturma özelliklerinden sıyrılırlar. Örneğin önsöz, “différance” açısından hem ‘farklı’dır hem de –saklı bir şekilde- coğrafi olarak ondan uzaktır. Yine de önsöz ne kendiyile özdeş, ne de kitaptan (metinden) tamamen farklıdır. Önsöz ve metin, différance ayrıcalığında, “şey” ve “şey” haline gelir, birbirlerinden ayrı düşünülemeyen ancak “bir” de olmayan iki şey.

Önsözün “ön” kısmı geleceği şimdide var eder, onu temsil eder, yakınlaştırır, içine çeker, ve ondan önde giderek onu kendi önüne yerleştirir. Ön- geleceği varlığın kendini açıkça gösteriş formuna indirger. ... Ama önsöz bir varlık taşır mı? ⁸

Benzer bir biçimde “différance hareketi”, içinde “konuşma”nın ve “yazı”nın “özel” ya da “tamamlayıcı” anlamda hiçbir ilişki içinde olmadıkları konusunda bir farkında olma gerekliliğini barındıran bir “düzen” yaratır. Derrida’ya göre, différance konuşma ve yazı arasında bulunduğu söylenen ve konuşmanın yararına gerçekleşen her türlü ayrıcalık ilişkisini bulanıklaştırır.

Burada, ... kendimizi karşıtlığa, felsefenin duyumsal olan ile kavranabilir olan arasında beliren temel karşıtlıklarından birine direnen bir düzene başvurmakta özgür kılmalıyız. Bu karşıtlığa onu kendi içinde taşıdığı için direnen düzen, iki fark ya da iki harf arasındaki différance hareketinde seslendirilir, genel anlamıyla ne sese ne yazıya ait olan ve konuşma ve yazı arasındaki tuhaf alan olarak bizi birine ve diğerine bağlayan, ara sıra onların ayrı iki şey olduğu yanılısamamızı tazeleyen sakin tanıdıklığın ötesinde bulunan bir différance. ⁹

“Différance”a gönderme yapan ve onun tarafından devamlı bilgilendirilen yapısökümcü okuma¹, özellikle etik bağlamda bir “deney”e dönüşür. Bu dönüşüm Derrida’nın özellikle son yazılarında belirgindir. *Before the Law*, *Force of Law* ve *Specters of Marx*’ta sırayla, adalet için bir umut olanağı ve adaletin askıya alınması, adalet olarak ve adalet adına yapısöküm, ve son olarak “spektralite” koşulları altında sonsuz sayıda adil olma (daha az adaletsiz olma) fırsatı olarak sorumluluğun izleri gözlenebilir.

Before the Law öncelikle şimdinin karanlığı içinde geleceğe dair umut olanağı için bir önsözdür. Derrida bu yazıda felsefe ve edebiyatın sınırlarında etkileşimli okuma biçiminde, “... (adalet) mümkün ama şimdi değil” der. ¹⁰ Beardsworth’e göre, *Before the*

⁸ Jacques Derrida, *Dissemination*, Chicago 1981, s. 7-9

⁹ Jacques Derrida, *Margins of Philosophy*, Brighton 1982.

¹⁰ Jacques Derrida, “Before the Law” in *Acts of Literature*, ed. Attridge, D., NewYork-London 1985, s. 196

Law'da kanun ve edebiyat ilişkisiyle ilgili vurgulanması gereken üç yön var. Şöyle yazar: "İlişkilerinin birinci yönü, Derrida'ya göre kanun ve edebiyatın aynı olanaklılık koşullarını paylaştığı gerçeğinde bulunabilir: kanunun (pozitif kanunun olgusal anlamında) kökeni aynı zamanda edebiyatın da kökenidir."¹¹ İkinci yön Kanun'un genel başarısızlığıyla ilişkilidir, "genel ve tekil arasındaki karar verilemez ilişki"den kaynaklanan bir başarısızlık. Beardsworth'ün vurgusu yardımcıdır: "Hiçbir kanun şiddet içermeyecek, uygun bir şekilde 'tekil' olarak düşünülen sıradışlıkları ya da karşı şiddet durumlarını tehlikeye atmayacak kadar genel olamaz."¹³ Üçüncü yön ise Kanun'un karar verilemezliği üstünde edebi etki olasılığıyla ilgilidir. Bu yöne daha sonra karar verilemezlikten "daha az şiddet" içeren kararlar doğma olasılığını savunurken değineceğim. Şimdi, "karar verilemezlik" kavramı üstünde durmak istiyorum.

Karar verilemezlik Derrida'nın adalet kavramına odaklanan felsefesinde anahtar bir rol oynar. Derrida'nın kanun, adalet ve karar konusunu ele alış biçimlerinde kullandığı çeşitli *aporialardan* biri olarak "karar verilemez", adaletin "gerekliliği" ve "zorunlu başarısızlığı" arasındaki belki de en zor "aporetik" ilişkiyi gösterir. Hikâyeyi hatırlayalım: "Senden başka kimse buradan içeri alınamazdı, çünkü bu kapı yalnızca senin için yapılmıştı. Şimdi onu kapatacağım." Beardsworth'ün sorusu bu aporetik durumu gözler önüne serer: "Belirli bir bireyin erişimine kapalı olan bir kanun, nasıl yalnızca sözü geçen birey için olabilir?"¹⁴ Derrida, *Before the Law*'da bizi yanıtsız bırakır, ancak karar verilemezlikten doğan bir "karar" olanağı "umudu" hissiyle birlikte: "Görece daha açık bir yanıt (yanıtın olmadığına dair bir yanıt) *Force of Law*'da verilir, ilk defa içinde "deneyim" teriminin geçtiği bir yanıt:

Karar verilemez olan, yalnızca iki karar arasındaki bir salınım ya da gerilimdir; heterojen olmasına, hesaplanabilirliğin ve kuralın düzenine yabancı durmasına rağmen hala kanunları ve kuralları dikkate alarak kendini imkansız karara vermek zorunda olma deneyimidir –hakkında konuşmamız gereken bu zorunluluktur. *Karar verilemez olanın ıstırapından geçmemiş bir karar, özgür bir karar olmayacaktır...*¹⁵

Différance'ın genel yasası altında kuralların askıya alınması ve kanunun yeniden uyumlaştırılması (tekrarlanabilirlik), karar verme görevini "ıstırap benzeri bir deneyim"e dönüştürür. Karar verilemezliğin ıstırap deneyimi yanında, Derrida üçüncü *aporía*'yı aktarır: "Fakat adalet, ne kadar gerçekleştirilemez olursa olsun, beklemeye"¹⁶ O halde adalet olanaklıysa bile nasıl gerçekleştirilebilir? Adalet son kertede nedir?

¹¹ Beardsworth, R, *Derrida and the Political*, London 1996, s. 25

¹² A.g.e. s.25

¹³ A.g.e. s. 25

¹⁴ Beardsworth, R, *Derrida and the Political*, London 1996, s. 41

¹⁵ Jacques Derrida, "Force of Law: The 'mystical foundation of authority", in Cornell, D., Rosenfeld, M. & Carlson, G. D. (eds) *Deconstruction and the Possibility of Justice*, London 1992b, s. 24 (italikler bana aittir)

¹⁶ A.g.e. s. 26

Derrida “Yapısöküm adalettir.” yanıtını verir.¹⁷ Yapısökümcü deneyiminden geçmek “diri yargı”nın tek gerçekleşme koşuludur. Derrida’nın diri yargı kavramı, benim “bir deneyim olarak yapısöküm” dediğimi gerektirir:

Bu ‘diri yargı’ önceden varolan bir kanuna çok rahat uyabilir –çok rahat uymalıdır– fakat yeniden kuran, yeniden yaratan ve özgürce belirleyen yorum, yargıcın sorumlu yorumu, onun ‘adalet’inin yalnızca uygunluğa, yargı etkinliğinin tutucu ve üretken temeline dayanmamasını gerektirir.¹⁸

III

İktidara karşı yapısöküm

Buraya kadar “yapısöküm”ü deneyim olarak okumanın olanaklı olduğunu ve Derrida’nın yapısökümünün bu şekilde okumanın, içinde taşıdığı etik-egitimsel ve politik olasılıklara ışık tutabileceğini tartıştım. Bu bölümde bu olasılıklardan birinin *différance* uyarınca çoklu-ilişkilendirilmiş bir okuma oluşturmak anlamında “iktidar azaltıcı etki” olduğunu savunacağım.

Reading Beyond Meaning’de Aichele “Okumak metinle bitimsiz ve şiddetli bir oyun oynamaktır, ve okuyucu metnin kanunuyla devamlı bir boğuşma halindedir” der.¹⁹ Italo Calvino’nun postmodern romanı *If On a Winter’s Night a Traveler*’a yaptığı gönderme, metnin şiddetinden kaçınmanın nasıl delice isteneceği ile ilgili ironik bir tablo çizer. Aichele hikayenin söylemini özetler:

Inerio isimli bir karakter var. Inerio bir “okuyucu değil”—kendine nasıl okunmayacağını öğretmiş biri. Kara cahil değil, hatta “pratik olarak okur-yazar olmayan” biri de değil. Inerio okumayı reddeder. Ama Inerio yazılmış kelimelere bakmayı reddetmez. Daha ziyade, başkalarının kelime gördükleri yerde tuhaf ve anlamsız mürekkep işaretleri görmeyi öğrenmiştir. Inerio okumanın ötesinde durur; onun için kitaplar, sayfalar ve kelimeler soyut fikirleri taşıyan saydam araçlar değildir artık, fakat katı, donuk nesnelere.²⁰

Inerio’nun metnin (okumanın) şiddetinden sakınması kuşkusuz ilham verici olarak düşünülür. Ancak, hiç gerçekçi değildir. Aichele’nin vurguladığı gibi “... kimse gerçekte okumamayı öğrenemez ... çünkü okumanın bilinçdışı alışkanlıkları hiçbir zaman tümüyle unutulamaz”.²¹ Yine de bu noktada bir soru kendini gösterir: Metinde sakınılarak yüzleşilmesi gereken şey nedir? *Force of Law* verilebilecek yanıtlardan bazılarını barındırır. Baker’a göre, *Force of Law* şiddet sorununu toplumsal bağlamı içinde anlamının bazı temel yollarını sunar. Baker, “şiddet” ve “meşru bir otorite olarak güç” ilişkisi

¹⁷ A.g.e. s. 15

¹⁸ A.g.e. s. 23

¹⁹ Aichele, G, “Reading Beyond Meaning”, *Postmodern Culture*, vol.3, no.3, 1993, s. 11.

²⁰ A.g.e. s. 12

²¹ A.g.e. s. 17

konusunda düşüncelerinin Derrida'yı *Force of Law*'da, şiddetin zorunlu olarak toplumsal bir karakteri olduğu, şiddet ve kanunun birbirinden ayrılmayacağı fikrine götürdüğünü savunur.²² Derrida "meşru bir otorite olarak güç" kavramını, kendi "söz geçirebilme gücünü" *différance*'ın doğasından alan güç olarak okur. Şöyle yazar:

Benim için sorun her zaman gücün farklılaştırıcı karakteri ile ilgilidir, *différance* olarak güç ile (*différance* ayırıcı-erteleyici bir güçtür), güç ve şekil arasındaki ilişkiyle ilgilidir, güç ve ifade ilişkisiyle ilgilidir, "performative" güç, "illocutionary" ya da "perlocutionary" güç, ikna ve retoriksel güç, imzayla onaylama, ama ayrıca ve hepsinden önemlisi içlerinde en büyük gücün ve en büyük zayıflığın şaşılması bir biçimde yer değiştirdiği tüm açmaz durumlarla. Ve işte bütün tarih bundan ibarettir.²³

Yukarıdaki pasajda açıkça görüldüğü gibi, "*différance* olarak güç" burada karşıt "eylemler"ın metinsel olanakları anlamına gelir. Çünkü, Wittgensteinci "dil oyunlarını nasıl oynarız?" sorusu, Austin'in "kelimelerle nasıl bir şeyler yapılır?" yönündeki popüler ifadesine, en sonunda da Derrida tarafından "bağlamlarla nasıl (adaletli ya da adaletsiz) bir şeyler yapılır?" sorusuna dönüştürülmüştür. Bu (negatif anlamda, tekrarlanabilirlik anlamında) *différance*'tır ve kanuna (otorite) "güç" olanağını verir.

Neyse ki, yapısökümcü analizin bizi bireyin tekilliğine karşılık, kanunun tekrarlanabilirliği ve kanunun gücü ile karamsarlık içinde bıraktığı aynı noktada, adalet olarak yapısöküm olanağı ortaya çıkar. Çünkü, Derrida'nın *Of Grammatology*'de, "Violence of Letter" kısmında tartıştığı gibi, şiddetin yapısı bizzat bırakılan izin ya da yazının yapısına denk düşer. O halde, şiddetle şiddet-dışı bir karşılaşma deneyimlenecekse, bu deneyimin yazıda (metinde) aranması gerekir. Bu da, yapısöküm "yazı"yı, sonunda şiddetin "egemenlik" formu (baskın ses, yargı ya da değer) halindeki kuruluşunun parçalarına ayrılacağı yapısökümcü okumasına konu etmeli demektir. Ancak, bu şekilde anlaşıldığında yapısöküm iktidar mücadelesinin dışına çıkmayı ne gerektirir ne de buna izin verir. Yapısöküm, tam tersine, içeride kalmayı ve farklı metinlerin ve bağlamların yanyanalığını deneyimlemeyi, ikili karşıtlıkların kendilerini göstermesine izin vermeyi ve imlerin hayaletvari hareketlerini (*différance* anlamında) olanaklı kılmayı gerektirir. Bu nokta Grosz tarafından son derece doğru değerlendirilmiştir:

Derrida şiddet sorununun ve yapısında var olan kanunla ilişkisinin yapısökümün asıl projesini oluşturduğunu söyler. Bu yapısökümün sorgulamak ya da sorgulamamak arasında bir seçim yapabileceği merkezden uzak bir ilgi değildir, yapısökümcü çabanın kalbini oluşturur: yazmanın, ..., yargılamamanın ve bilmenin şiddeti, kendisini hem belli eden hem başka türlü göstererek saklayan bir şiddettir, zorunlu kelime oyunlarının alanıdır. Bu kendini belli etme ve saklama arasındaki açılan boşluklar yapısökümü aynı

²² Baker, P. "Deconstruction ad the Question of Violence", Available: <http://www.towson.edu/~baker/pulpqv.tml> (Erişim: 2002, August 20)

²³ Jacques Derrida, *Margins of Philosophy*, Brighton 1982, p. 7

anda hem olanaklı, hem zorunlu, hem imkansız, hem dolu kılan boşluklardır; yapısökümün kanununun ya da şiddetin dışına çıkmak için değil, kanun ve şiddetin kendisini nerede kuşattığını görebilmek için kullanması gereken boşluklar.²⁴

Bu alan deneyim için açılan alandır. Deneyim yoluyla metnin içindeki konusunda farkındalık sağlanabilir. Ve, benzer bir şekilde, deneyim yoluyla hemen her metinde ikili yapılanmayı yerinden etme ve différance olanağının farkına varılabilir.

ED BY "YERLEŞİM"

-niçil ve sorunsuz

Eğitimsel Önem

Birinci bölümde yapmaya çalıştığım gibi, yapısökümü bir beceri ya da pratik edilmesi gereken bir yöntemden daha fazla bir şey olarak tanımlamak, eğitimcilerin pratik davranış şekillerine duydukları ihtiyaç sebebiyle bu bölümdeki görevimizi daha da zorlu hale getiriyor olabilir. Fakat eğitimin teori ve pratiğinin kararlar ve yargılarla kaçınılmaz bir biçimde ilgili olduğunu, karar ve yargının ikisinin de Derridacı anlamda "karar verilemezliğin şistrabından" geçmeyi gerektirdiğini kabul ediyorsak bu zorlukla başedilmesi gerekir.

Wringe'in vurguladığı gibi, ahlak ve kişisel çıkar arasında bir birlik olduğu düşüncesi eski ahlaki eğitimlere önemli avantajlar sağlamıştı.²⁵ Bu avantajlar modern (ya da postmodern) eğitimciler için artık kullanılabilir değil. Eğitimde eleştirelilik ya da ahlak konusunda yazılan çok sayıda çalışmada, birincisinde "Ötekilerin seni aldatmasına izin verme" denildiğini, ikincisinde ise "Ötekilerin gereksinim ya da sorunlarına duyarlı ol" tavsiyesinin öne çıktığını görürüz. Birincisi açıkça kişisel çıkarla uyumludur ve eleştirel düşüncenin değeri konusunda bilgi sahibi olmak şartı ile daha başka gerekçeler armaksızın sürdürülebilir. Diğer yandan ikinci tavsiye, özellikle geleneksel değer ve inançlara çok çeşitli bakış açıları tarafından sürekli meydan okunan liberal demokrat toplumlarda kaçınılmaz olan kuşkucu sorulara karşı daha savunmasızdır. Ötekilerin sorumluluğunu duymak, bu nedenle, özellikle ben-merkezci batı kültürü içinde yaşayanlar için cazip kalfına gereksinimindedir.

Daha da önemli, "Ötekilerle ilgilen" emri, geleneksel ahlak anlamında, "öteki"ni ötekiliği içinde yalıtır ve dondurur, ve "bulunuş"u "öteki"nin kesin yokluğu içinde tanımlar. Oysa Derrida için différance kavramı, dilin hiçbir zaman bir isimlendirme süreci olarak işlemediğini; aksine dilin, farkların bitip tükenmeyen karşılıklı etkileşimlerini barmırdığını hatırlatır. Biesta, son derece yararlı yapısöküm değerlendirmesinde, 'Dil-

-süz ve tartışılmaz

inçil ve sorunsuz

²⁴ Grosz, E. "The Time of Violence: Deconstruction and Value, *College Literature*, Winter 1999, Vol. 26, Issue 1, s: 8-11, no. 7

²⁵ Wringe, C. (1999) "Being Good and Living Well: Three Attempts to Resolve an Ambiguity", *Journal of Philosophy of Education* 33 (2):287-293.

de yalnızca pozitif terimlerle ifade edilemez farklar vardır' düşüncesinin etik etkilerini savunur:

Öncelikle, pozitif terimlerle ifade edilemez farklar düşüncesi 'gösterge ediminin' yalnızca 'bulunuş sahnesinde görünen' her unsurun 'kendinden başka bir şeyle ilişkide olması' durumunda olanaklı olabileceği gerektirmesini içerir. Dolayısıyla 'Burada olan' diye tanımlanan 'kendisi olmayan ile ilişkisi aracılığıyla' kurulur.²⁶

Biesta'ya göre, bu 'kurucu dışarı' görüşü, yapısökümün, yalnızca bulunuşun metafiziğine saldırısı açısından anlaşılamayacağını akla getirir. "Yapısöküm öncelikle dışarıda tutulan ve unutulmanın olumlanmasıdır. Kısaca *öteki* olanın olumlanması."²⁷

Sanırım şimdiye kadar tartıştıklarımda "deneyim olarak yapısöküm"ün etik-egitimsel yankısı konusunda bir fikir sahibi olunabilir. Yapısöküm okuryazarlığa yeni bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir, öyle bir yaklaşım ki içinde yalnızca kişinin kendini koruma ve eleştirelilik olanaklarını barındırmıyor; aynı zamanda eğitim politikası oluşturanlara, filozoflara, öğretmenlere, ders kitabı yazarlarına ve öğrencilere kararlarının aciliyeti içinde duraksamanın ve karar verilemezliğin yeri ve gerekliliğinin farkına varmalarında yardımcı olan "double bind"(eli kolu bağlı olma?) hissini etik etkilerini de taşıyor.

V

Sonuç

Şimdiye kadar yapısökümün etik, eğitimsel ve politik ilgilere kayıtsız olmadığını tartıştım. Yapısökümün etiğinin tam da yapısökümcü okuma deneyiminin içinde bulunduğunu savundum. Aynı zamanda bu deneyimin nasıl başarılabilirliğini açıklığa kavuşturabilmek için yapısökümün bazı anahtar kavramlarını tekrarlayarak gözden geçirdim.

Ancak hala, yapısökümün, metinde nelerin vurgusunun azaltıldığı ya da bastırıldığını açığa çıkarması, ya da bütün anahtar kelimelerin beklenmeyen akrabalarıyla bağlantılandırılmasına yaraması, bu yapılanın "etik" olacağı anlamına gelmediği savunulabilir. Bütün bunlar yalnızca hak edilmeyen bir çıkar elde etmek uğruna da yapılmış olabilir. O halde etik yapısöküm ile etik olmayan arasında nasıl bir ayırım yapılabilir? Aslında bu yazı, yapısökümle ilgili tam da bu sorularda açığa çıkan bir yanlış kavrayışı açığa kavuşturmaya çalıştı. "Bir strateji ya da metod olarak yapısöküm" yerine "deneyim olarak yapısöküm" ifadesinin önerilmesindeki amaç, yapısökümün etik alanda "araçsal" olarak anlaşılamayacağını göstermekti. Derrida *Force of Law*'da şöyle yazar: "Hiçbir şey benim bugün yapısöküm olarak tanımladığımdan daha adil değildir."²⁸ Bu,

²⁶ Biesta, G. (1998) "The Right to Philosophy of Education: From Critique to Deconstruction", Available: <http://www.ed.uiuc.edu/EPS/PES-Yearbook/1998/biesta.html> (Erişim: 2002, November 12)

²⁷ A.g.e. p. 5

²⁸ Derrida, J. (1992b) "Force of Law: The 'mystical foundation of authority", in Cornell, D, Rosenfeld, M & Carlson, G. D. (eds) *Deconstruction and the Possibility of Justice*, London: Routledge.

yapısökümün, metinsel somutlaşma dolayısıyla “öteki” ile etik bir ilişki kurabilmenin tek olanağı olduğu anlamına gelir. Derrida şöyle der:

Benim için, her zaman *birden fazla dil vardır ve olmalıdır*, benimki ve öteki (fazlasıyla sadeleştiriyorum) ve öyle bir şekilde yazmalıyım ki ötekinin dili benimki yüzünden acı çekmesin, zarar görmesin [*souffrir*], benimle beraber acı çekmeden [*sans en souffrir*] benim dilime katlansın [*me souffre*], içinde kaybolmadan ya da bütünleşmeden benim dilimin konukseverliğini alsın.²⁹

Elbette, buradan bir tür ‘aşkınsal’ alana geçiş yapmak ve etik ilişkiyi bu aşkınsal varsayımlarla tanımlamak her zaman mümkündür. Yapısökümcü deneyimde başka bir yol izlemek de olanaklıdır. Bu izlenecek yolda yapısöküm, şiddetten korunma ve ötekini de şiddetten koruma açısından, bu ikisini aynı anda olanaklı kılan, doğası gereği değerli bir çaba olarak deneyimlenir.

²⁹ Jacques Derrida, “A Certain ‘Madness’ Must Watch Over Thinking”, *Educational Theory* / Summer 1995 / Volume 45 / Number 3.

DENEYİM OLARAK YAPISÖKÜM VE ETİK-EĞİTİMSEL SONUÇLARI**

Çetin Balanuye*

ÖZET

Derrida'cı yapısökümden açık-seçik bir etik ya da politik yönlendirme türetmek olanaksız değilse de güçtür. Bu yalnızca Derrida'nın çağımızın en karmaşık düşünürlerinden biri olmasından ötürü değil, yapısöküm düşüncesi fikrinin bizzatı kendisinin, Faydacı ya da Kant'çı okullardan bir ölçüde alışık olduğumuz türden bir etik-ahlaki ilkeselliğe elverişli olmayışından ötürüdür. Buna karşın, bu durum yapısöküm düşüncesinin etik-politik ve pedagojik pek çok etkisinin açığa çıkarılabileceği farklı tür bir okuma olanağını ortadan kaldırmaz. Bu türden olanaklı okumalardan biri, bu yazıda tartışmayı amaçladığım gibi, yapısökümün, metinlerle özel bir ilişki kurma biçiminde deneyimlenebileceği ve böylece metindeki baskın seslerin etkisini azaltmayı başarabileceği yönündedir.

Anahtar Sözcükler: Derrida, yapısöküm, etik, politik, eğitim.

DECONSTRUCTION AS EXPERIENCE AND ETHICO-EDUCATIONAL POSSIBILITIES

ABSTRACT

It is hardly possible if not impossible at all to derive clear ethical or political instructions out of Derridean deconstruction. This is so not only because Derrida is one of the most obscure thinkers of our time, but because the very idea of deconstruction does not lend itself to any kind of moral-ethical guidelines or principles that we are partially familiar from Utilitarian and Kantian schools. This does not rule out, however, other ways of conceiving deconstruction in which many indirect ethico-political and educational implications can reveal. One of these possible understandings, I will argue, is to conceive deconstruction as a special type of engaging in texts, which leads one to create a temporary background on which dominant voice(s) in the text weakens.

Key words: Derrida, deconstruction, ethics, politics, education.

KAYNAKÇA

** Bu makalenin İngilizce orijinali, Oxford Uluslararası Eğitim Felsefesi Kongresinde (2003) sunulmuş, Türkçe çevirisi Ayşegül Baran tarafından yapılmıştır.

* Yrd. Doç. Dr. / Akdeniz Üniversitesi Felsefe Bölümü / balanuye@akdeniz.edu.tr

- Aichele, G. (1993) "Reading Beyond Meaning", *Postmodern Culture*, vol.3, no.3.
- Baker, P. (2002) "Deconstruction ad the Question of Violence", Available: <http://www.towson.edu/~baker/pulpqv.html> (Accessed: 2002, August 20)
- Beardsworth, R. (1996) *Derrida and the Political*, London: Routledge.
- Biesta, G. (1998) "The Right to Philosophy of Education: From Critique to Deconstruction", Available: <http://www.ed.uiuc.edu/EPS/PES-Yearbook/1998/biesta.html> (Accessed: 2002, November 12)
- Derrida (1981) *Dissemination*, The University of Chicago Press: Chicago.
- Derrida, J. (1976) *Of Grammatology*, Trans. G. Spivak, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Derrida, J. (1982) *Margins of Philosophy*, Brighton: Harvester.
- Derrida, J. (1985) "Before the Law" in *Acts of Literature*, ed. Attridge, D., Routledge: NewYork-London.
- Derrida, J. (1992b) "Force of Law: The 'mystical foundation of authority'", in Cornell, D, Rosenfeld, M & Carlson, G. D. (eds) *Deconstruction and the Possibility of Justice*, London: Routledge.
- Derrida, J. (1995-96) "For the love of Lacan", *JEP* - Number 2 - Fall 1995-Winter 1996
- Derrida, J. (1995) "A Certain 'Madness' Must Watch Over Thinking", *Educational Theory* / Summer 1995 / Volume 45 / Number 3.
- Grosz, E. (1999) "The Time of Violence: Deconstruction and Value, *College Literature*, Winter 1999, Vol. 26, Issue 1.
- Johnson, B. (1981) in Derrida (1981) *Dissemination*, The University of Chicago Press: Chicago.
- Moran, D. (2000) *Introduction to Phenomenology*, Routledge: London.
- Wringe, C. (1999) "Being Good and Living Well: Three Attempts to Resolve an Ambiguity", *Journal of Philosophy of Education* 33 (2).